

ԼԵՂՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱՐԻՆԵ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

**ԳՐԱԲԱՐԻ ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԻՄՔԻ ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ
ԱՐԺԵՔԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ**

DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v1i72.227

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Բառակազմության մեջ բաղադրյալ բառերի արտահայտության պլանում առանձնանում են սերող և բաղադրող հիմքեր հասկացությունները: Սերող բաղադրական հիմքը, որ բնորոշ է և՛ ածանցմանը, և՛ բարդացմանը, այն է, որին ավելանում է արմատ կամ ածանց, օրինակ՝ **մայր**-ական, իսկ բաղադրող հիմքը ավելանում է սերող հիմքին, օրինակ՝ հաց-**թուխ**: Սա բնորոշ է բարդություններին և հիմքերի հաջորդականության մեջ միշտ վերջին բաղադրողն է (**Խաչատրյան Լ., 2011**):

Էդ. Աղայանն այս կարգի բառակազմական հիմքերն անվանում է **ավանդական**, որոնք «անկախ իրենց գործածությունից՝ ժառանգված են գրաբարից և իրենց կազմությամբ չեն կարող բացատրվել ժամանակակից հայերենի օրինաչափություններով» (**Աղայան Է., 1984**):

Բաղադրյալ բառերի իմաստային պատճառաբանվածությունը պայմանավորված է սերող և բաղադրող հիմքերի իմաստներով, սովորաբար կրում է համաժամանակյա բնույթ, որոշակի դեպքերում էլ բաղադրյալ բառերի իմաստային պատճառաբանվածությունը դառնում է անբացատրելի, եթե լեզվի որևէ փուլի բառային կազմն անցնում է լեզվի զարգացման հաջորդ փուլին կամ փուլերին: Այս դեպքերում բառերի իմաստային մեկնաբանությունը հնարավոր է տալ միայն այդ բառերի նախնական իմաստների բացահայտման ճանապարհով: Պայմանավորված այն հանգամանքով, որ շատ դեպքերում գրաբարյան բաղադրիչներն անփոփոխ

պահպանել են իրենց նախնական նշանակությունը, արդի լեզվամտածողությամբ հնարավոր չէ պարզաբանել գրաբարի բաղադրյալ բառերի զգալի շերտի բառակազմական իմաստները, և միայն պատմական իմաստաբանության միջոցով է մեկնաբանվում դրանց բառակազմական նշանակությունը:

Քանալի բառեր և արտահայտություններ. բառակազմական ձևույթ, գրաբարի պատճառական բայեր, երկրորդ հիմք, սերող և բաղադրող հիմքեր, -ոյց ածանց:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գրաբարի բառակազմության մեջ նշանակալի դեր ունեն բայի առաջին (ներկայի հիմք) և երկրորդ հիմքերի (անցյալ կատարյալի) ձևերը: Ըստ բառակազմական արժեքի՝ բայի ձևաբանական երկրորդ հիմքը կարելի է դիտարկել երեք հայեցակարգով՝ կանոնավոր բայերի, անկանոն բայերի և պատճառական բայերի գործառական արժեքով:

Սույն հոդվածում մենք կանրադառնանք բայի պատճառական երկրորդ հիմքի՝ որպես բառակազմական սերող ձևույթի քննությանը: Է. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանից» (Աղայան Է., 1976) դուրս ենք հանել բազմաթիվ միավորներ, որոնց բաղադրիչների բառակազմական նշանակությունը կարելի է բացատրել միայն գրաբարի բայերի ձևաբանական հիմքերի իմաստների մեկնաբանության ճանապարհով:

Պատճառական բայերը կազմվում են բայի երկրորդ հիմքից, որը բնորոշվում է կառուցատիպերի տարբեր տեսակներով: Այդպիսի բայերի երկրորդ հիմքը հանդիպում է մի շարք բայերի արտահայտության պլանում՝ որպես բառակազմական սերող բաղադրիչ (Խաչատրյան Լ., 2011): Այս կարգի բառերի իմաստային պատճառաբանվածությունը կարելի է մեկնաբանել միայն գրաբարի հայեցակարգից՝ կատարելով բառակազմական անդամատում և բացահայտելով դրանց բառակազմական հիմնական ձևույթների իմաստները: Ուսումնասիրության տեսանկյունից հետաքրքրություն են դրսևորում **-ան**, **-չ**, **-ն**, **-նչ** ածանցներով բաղադրված բայերի պատճառական հիմքերը:

ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխատանքն իրականացրել ենք հայ լեզվաբանական գրականության մեջ ընդունված և ավելի հաճախ կիրառվող լեզվի տարածամանակյա քննության հիմնական և հնագույն մեթոդներից մեկի՝ **համեմատության** հիման վրա: Ինչպես նաև օգտվել ենք վերլուծական, համադրական մեթոդներից:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Իբրև պատճառական ածանց՝ գրաբարում գործածվում է **ոյց** ածանցը (**Աբրահամյան Ա., 1976, Ավետիսյան Հ., Ղազարյան Ռ., 2003**), որը ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում հանդես է գալիս **ան** ածանցի հետ՝ **ոյց+ան=ուցան**, այն ավելանում է անցյալ կատարյալի հիմքին, որից հետո՝ դերբայական **ել** մասնիկը, օրինակ՝ **վազել-վազեաց-վազեցուցանել, հեռանալ-հեռաց-հեռացուցանել, նստիմ-նիստ-նստուցանել, թռչիմ-թռ-թռուցանել, հեղձնուլ-հեղձ-հեղձուցանել** և այլն:

Որոշ բայերի պատճառականի կազմության ժամանակ **-ուցան** ածանցի **ց**-ն վերածվում է **ս** պարզ հնչյունի, իսկ սա էլ կա՛մ մնում է նույնությամբ, կա՛մ էլ ձայնեղանում է՝ դառնալով **զ**՝ **կորնչիմ-կորուսանել, ելանել-ելուզանել, փլչիմ-փլուզանել** (**Աբրահամյան Ա., 1976**): Այսպիսի բառերի արմատահիմքերն էլ գործածվում են որպես բառակազմական հիմք:

Ստորև ներկայացնենք է. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանից» քաղաբերված օրինակները, որոնց իմաստային մեկնաբանությունը հնարավոր է տալ՝ դիտարկելով գրաբարյան հայեցակարգից:

Նշելի է, որ բոլոր բառերի գրաբարյան տարբերակների իմաստները ներկայացված են ըստ Ռ. Ղազարյանի «Գրաբարի բառարանի» (**Ղազարյան Ռ., 2000**): Ըստ անհրաժեշտության հաշվի ենք առել նաև «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» (**Ավետիքեան Գ., Սիրմէլեան Խ., Ալգերեան Մ. 1836-1837**), ինչպես նաև Հ. Աճառյանի «Հայերէն արմատական բառարանի» (**Աճառյան Հ., 1926**) վկայումները:

Շարադրանքում իմաստային վկայումները ներկայացնում ենք ոչ դասական ուղղագրությամբ:

Ազուցել նշանակում է՝ «1. հազցնել, նստեցնել, 2. ազուցավորել, 3. փխբ.՝ հարմարեցնել»: Բառարանում առկա է նաև **ազուցանել** (հին, գրք.) տարբերակը՝

«հագցնել, ագուցել» իմաստներով: **Ագոյց** (ագույց) հիմքից բառարանային օրինակներ՝ **ագուցիկ**՝ «հագցվող, ամրացվող», **ագուցվածք**՝ «1. ագուցման եղանակը՝ ձևը՝ որակը, 2. ագուցված մաս», **ագուցարան**՝ «1. փայտե շրջանակ, որ մեջ ամրացվում է ռանդայի լեզվակը, 2. կոճղակ, ագուցում», **ագուցաշար**՝ «ագույցների շարք»: Գրաբարյան **ագանիմ** («հագնիլ») բայի պատճառականի (**ագուցանել**՝ «1. հագնել տալ, հագցնել, 2. ագուցել, անցկացնել, մտցնել») երկրորդ՝ **ագոյց** (ագույց) հիմքն էլ հանդես է եկել որպես բառակազմական սերող ձևույթ:

Արդարացուցիչ բառի իմաստներն են՝ «1. արդարացնող, արդարությունը հաստատող, 2. կատարված ծախսն ապացուցող փաստաթուղթ»: Սերող ձևույթի դեր է կատարում գրաբարյան **արդարանալ** («1. արդար՝ իրավացի դուրս գալ, 2. անմեղ՝ արդար ճանաչվել» և այլն) բայի պատճառական երկրորդ հիմքը՝ **արդարացոյց** (արդարացույց)՝ «1. արդարացնել, 2. իրավացի համարել, 3. ճշմարտացիությունը՝ ճշմարիտ լինելը ցույց տալ»:

Ամրացուցիչ՝ «ամրացնող, ամրություն տվող»: Ծագել է գրաբարյան **ամրանալ** («ամուր՝ պինդ՝ հաստատուն դառնալ, զգուշանալ, ամուր դիրք գրավել» և այլն) բայի պատճառականի (**ամրացուցանել**՝ «ամուր դարձնել, ուժեղացնել, ամրապնդել, 2. ապահով՝ անվտանգ դարձնել, 3. հաստատել, անառիկ՝ ապահով տեղում պահել») երկրորդ՝ **ամրացոյց** (ամրացույց) հիմքից:

Այտուցել բայն ունի «ուռցնել, ուռուցք առաջացնել» իմաստները: Գրաբարի **այտնուլ** («ուռչել») բայի պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **այտոյց** (այտնուլ-այտուցանել՝ «տալ այտնուլ, ուռուցանել») (**Ավետիքեան Գ., Սիրմէլեան Խ., Ալգերեան Մ., 1836-1837**), դարձել է բառակազմական հիմնական բաղադրիչ: ԱՀԲԲ-ում առկա են **այտուց, այտուցք, այտուցում, այտուցախտ, այտուցվել** բառերը (**Աղայան Է., 1976**):

Հատուցել բայի իմաստներն են՝ «1. վճարել, հաշիվը մաքրել, 2. վարձատրել, 3. կատարել, 4. պատժել»: Սերել է գրաբարի պատճառականի երկրորդ՝ **հատոյց** (հատույց) հիմքից: Գրաբարի **հատանել** («հատել, կտրատել, վերացնել» և այլն) բայի պատճառականն է **հատուցանել** («1. պարտքը վերադարձնել, վճարել, 2. փոխարենը

տալ, 3. պարտքը կատարել» և այլն): Պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **հատույց** (հատույց), բառակազմորեն կենսունակ ձևույթ է և հանդիպում է որոշ բառերի արտահայտության պլանում, ինչպես՝ **փոխհատուցում, վարձահատույց, հատուցում, հատուցողական, հատուցելի**:

Ջովացուցիչ («զովացնող, զովություն բերող») բառի առաջացումը պայմանավորված է գրաբարի **զովացուցանել** («1. զով դարձնել, հովացնել, 2. հանգստացնել, ամոքել, փարատել») պատճառական բայի երկրորդ՝ **զովացոյց** (զովացույց) հիմքով:

Ջեռուցել բայի իմաստներն են՝ «տաքացնել, անհրաժեշտ ջերմություն տալ»: Գրաբարի **ջեռնուլ** («տաքանալ, բորբոքվել, ջերմություն արձակել») բայի պատճառականն է **ջեռուցանել** («տաքացնել, ջերմացնել»), երկրորդ հիմքը՝ **ջեռույց** (ջեռույց), որը դարձել է բառակազմական հիմնական բաղադրիչ **ջեռուցել, էլեկտրաջեռուցիչ, ջեռուցիչ, ջեռուցում** բառերի համար:

Մեղմացուցիչ նշանակում է «մեղմացնող»: Առաջացումը պայմանավորված է գրաբարի **մեղմանալ**՝ «1. մեղմ դառնալ, հանդարտվել, 2. նվազել, փոքրանալ», բայի պատճառականի (**մեղմացուցանել**՝ «հանդարտեցնել») երկրորդ՝ **մեղմացոյց** (մեղմացույց) հիմքով:

Փխրեցուցիչ՝ «հող փխրեցնող մեքենա», այժմ գործածվում է փխրեցնող, թխվածքն ավելի բարձրացնող (разрыхлитель теста) նշանակությամբ: Սերել է գրաբարյան **փխրել** («1. փուխր դարձնել, խանձել, խարկել, 2. փշրել, մանրել») բայի **փխրեցուցանել** պատճառականի երկրորդ՝ **փխրեցոյց** (փխրեցույց) հիմքից:

Թանձրացուցիչ՝ «1. թանձրացնող, 2. ներկերը թանձրացնող նյութ»: Գրաբարում **թանձրանալ** («ստվարանալ, խտանալ, 2. ծանրանալ, պնդանալ, 3. բազմանալ») բայի պատճառականն է **թանձրացուցանել**՝ «թանձր դարձնել, շատացնել, ավելացնել» իմաստներով, երկրորդ հիմքը՝ **թանձրացոյց** (թանձրացույց): Վերջինս բառակազմական սերող հիմքի դեր է կատարել:

Ջարթուցիչ բազմիմաստ բառ է՝ «1. զանգավոր ժամացույց՝ լարելու միջոցով ցանկացած ժամին զանգ տալու կամ նվազելու համար, 2. վաղ առավոտյան ռադիո

կամ հեռուստատեսային հաղորդում, 3. զարթնեցնող, 4. զանգանվագելու կամ զանգ հնչեցնելու հարմարանք ունեցող» նշանակություններով: Գրաբարի **արթնուլ** («1. արթնանալ, 2. զգաստանալ, 3. վեր կենալ, վարարել»), բայի պատճառականն է **զարթուցանել** («զարթնել տալ, արթնացնել, 2. սթափեցնել, զգաստացնել, 3. արծարծել, հրահրել»), բայի երկրորդ հիմքը՝ **զարթոյց** (զարթույց), որը և գործածվել է իբրև սերող հիմք:

Սնուցել նշանակում է՝ «1. սնել, 2. անհրաժեշտ էներգիայով՝ նյութերով՝ վառելիքով ապահովել, 3. տածել, իր մեջ որևէ զգացմունք՝ գաղափար ևն ունենալ՝ պահել՝ պահպանել», գրաբարի **սնանել** («սնունդ ստանալ, կերակրվել, 2. աճել, մեծանալ, 3. կրթվել, դաստիարակվել») բայի պատճառականն է **սնուցանել**՝ «1. սնունդ տալ, 2. խնամել, դաստիարակել, 3. սնունդ՝ անհրաժեշտ ուժ՝ զորություն տալ» իմաստներով, երկրորդ հիմքը՝ **սնոյց** (սնույց), որից և սերում են **սնուցում, սնուցել** բառերը: Կենսունակ են նաև նրանցով բաղադրված բառերը՝ **սնուցախողովակ, սնուցաջուր, սնուցիչ, սնուցողական:**

Ուսուցանել՝ «1. ուսում տալ 2. սովորեցնել, 3. դասավանդել»: Որպես սերող հիմք՝ հանդես է գալիս գրաբարյան **ուսանել** («1. որևէ բան սովորել, 2. ուսում առնել, 3. վարժվել, հմտանալ, 4. իմանալ, տեղեկանալ») բայի պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **ուսոյց** (ուսույց): Բայի պատճառականի անորոշ դերբայն է **ուսուցանել**՝ «սովորել՝ իմանալ տալ, սովորեցնել»: Բայի պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **ուսոյց**, բառակազմական սերող հիմք է նախադաս և վերջադաս դիրքերում՝ կազմելով նոր բառեր, ինչպես՝ **ուսուցիչ, ուսուցողական, կրկնուսույց, ուսուցչություն, ինքնուսույց, ուսուցչանոց, ուսուցչապետ, ուսուցչաբար, ուսուցչական:**

Ոռուցք («1. մարմնի որևէ հյուսվածքի հիվանդագին ուռչում, 2. մարմնի որևէ օրգանի հյուսվածքի աննորմալ աճում» ևն) բառը առաջացել է գրաբարյան **ուռնուլ** («ծավալը մեծանալ, 2. մակերևույթը՝ մակերեսը բարձրանալ, 3. փքվել, 4. հպարտանալ, գոռոզանալ») բայի պատճառականի (**ուռուցանել**՝ «ուռչել տալ, ուռեցնել») երկրորդ հիմքից՝ **ուռոյց**-ից: Այդ հիմքով ունենք **ուռուցքաբան, ուռուցքաբանական, ուռուցքաբանորեն, ուռուցքահատում, բկուռուցք** բառերը:

Ծանուցել բայն ունի՝ «1. հաղորդել, հայտնել, 2. իմացնել, իմաց տալ» իմաստները: Գրաբարի **ճանաչել** անկանոն բայի անցյալ կատարյալի հիմքն է **ճան**, պատճառականն է **ճանուցանել** («ճանոթացնել, հասկացնել, տեղեկացնել, հայտնել»), պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **ճանոյց** (ճանույց), որը, որպես բառակազմական արմատահիմք, հանդես է գալիս որոշ բառերի արտահայտության պլանում՝ **ճանուցիչ, ճանուցողական, ճանուցում, ճանուցվել**:

Թռուցիկ բազմիմաստ բառ է, նրա նշանակություններն են՝ «հրատապ քաղաքական բովանդակությամբ տպագիր կամ ձեռագիր թերթ՝ թերթիկ, 2. օդի մեջ բաց թողնելու թղթե խաղալիք, 3. անցողիկ, հպանցիկ» ևն: Առաջացել է գրաբարյան **թռչել** («1. թևերի օգնությամբ օդի միջով գնալ՝ մի տեղից մյուսը փոխադրվել, 2. դեպի վեր թևել՝ թևածել, սավառնել, 3. արագորեն թնթանալ, սլանալ, խոյանալ») բայի պատճառականի՝ **թռուցանել**-ի («թռչել տալ, թռցնել») երկրորդ՝ **թռոյց** (թռույց) հիմքից: Իբրև բառակազմական հիմնական բաղադրիչ՝ պատճառականի երկրորդ հիմքը՝ **թռոյց**, գործածվում է հետևյալ բառերում՝ **թռուցիկ, թռուցիկորեն, թռուցիկություն, թռուցկաժողով**:

Թափուցք բառի իմաստներն են՝ «1. ծառից թափված խակ պտուղներ, 2. թափելու կամ թափված բան»: Կազմվել է գրաբարի **թափել** («1. դատարկել, դուրս հանել, 2. թափով՝ ուժով խլել, 3. ուժով քաշելով պոկել տեղից, 4. ազատել, փրկել» ևն) բայի պատճառականի (**թափուցանել** - այս ձևը չգտանք գրաբարի բառարաններում) երկրորդ՝ **թափոյց** (թափույց) հիմքից:

Մածուցիկ բառը գործածվում է «կաշուն հատկություն ունեցող և թանձր, կաշուն, մածական» իմաստներով: Իբրև բառակազմական սերող ձևույթ՝ հանդես է գալիս գրաբարի **մուծնուլ** բայի պատճառականի (**մածուցանել**՝ «1. կպցնել, 2. մակարդել, 3. զանգվածել, 4. թանձրացնել, 5. միացնել») երկրորդ հիմքը՝ **մածոյց** (մածույց): Գործածական են **մածուցիկություն, մածուցանման** բառերը:

Լրացուցիչ («1. լրացնող, 2. եղածի՝ տրվածի վրա ավելացրած, հավելյալ») բառը սերել է գրաբարյան **լրացուցանել** («1. լիքը լցնել, 2. լիացնել, հագեցնել») պատճառական բայի երկրորդ՝ **լրացոյց** (լրացույց) հիմքից:

Ելուզակ («1. ավազակ, 2. շահատակող, կեղեքիչ») բառը սերել է գրաբարյան **ելանել** («1. դուրս գալ, 2. մի տեղից մեկնել, հեռանալ, 3. ծագել, բխել, 4. հռչակվել» և այլն) բայի պատճառականի՝ **ելուզանել** (նաև՝ ելուցանել՝ «ելնել տալ, դուրս բերել, հանել») երկրորդ հիմքից՝ **ելոյզ** (ելույզ), որը հետևյալ բառերի համար դարձել է բառակազմական հիմնական բաղադրիչ՝ **ընդելուզել, ելուզակ, ելուզակախումբ, ելուզականավ ելուզակաբար, ծխնելույզ** և այլն:

Հաստատապես այս բառաշարքը կարելի է ավելացնել, ընդլայնել՝ **զայրացուցիչ, մեղմացուցիչ, զորացուցիչ, գոհացուցիչ, հոգնեցուցիչ, ելուզակ, մածուցիկ, կառուցել, հարուցել, թուլացուցիչ, թեթևացուցիչ, փլուզել, լրացուցիչ, խլացուցիչ, հանգստացուցիչ, զայրացուցիչ, հարուցիչ, հանգուցյալ** և այլն:

ԵՋՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Վերոբերյալ բառերի քննությունը գաղափար տվեց գրաբարի պատճառական բայերի երկրորդ հիմքի՝ որպես սերող հիմքի բառակազմական նշանակության մասին: Այսինքն՝ գրաբարի բայի պատճառականի երկրորդ հիմքը արդիհայերենյան նշված բառերի համար դարձել է բառակազմական հիմնական բաղադրիչ:

2. Ժամանակակից հայերենում բավական լայնորեն գործածվող այդ կարգի բառերի իմաստները կարելի է մեկնաբանել միայն տվյալ բառերի նախնական իմաստները բացահայտելու եղանակով, այսինքն՝ տարժամանակյա հայեցակարգով, այն է՝ պատմական իմաստաբանության տվյալներով և V դարի քերականական իրողություններով:

Համառոտագրություններ

ԳԲԱ – Գրաբարի բառարան

ԱՀԲԲ - Արդի հայերենի բացատրական բառարան

Abbreviations

ABA- Dictionary of Grabar

AHBB- Modern Armenian Explanatory Dictionary

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Աբրահամյան Ա. (1976)**, Գրաբարի ձեռնարկ, Երևան, «Լույս» հրատ.:
2. **Աղայան Է. (1976)**, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան» հրատ.:
3. **Աղայան Է. (1984)**, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
4. **Աճառյան Հ. (1926)**, Հայերէն արմատական բառարան, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
5. **Ավետիսյան Հ, Ղազարյան Ռ. (2003)**, Գրաբարի ձեռնարկ, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
6. **Ավետիքեան Գ., Սիրմէլեան Խ., Աւգերեան Մ. (1836-1837)**, Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, Վենետիկ, Տպարան ի Սրբոյն Ղազարու:
7. **Խաչատրյան Լ. (2011)**, Բառակազմական և ձևաբանական կաղապարները ժամանակակից հայերենում, Երևան, «Զանգակ-97» հրատ.:
8. **Ղազարյան Ռ. (2000)**, Գրաբարի բառարան, հ. Ա, Բ, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:

REFERENCES

1. **Abrahamyan A. (1976)**, Grabari d'er'nark /Manual of Grabar/, Yerevan, "Luys" Publishing House
2. **Aghayan E. (1976)**, Ardi hayereni bacatrakan bar'aran /Modern Armenian Explanatory Dictionary/, Yerevan, "Hayastan" Publishing House.
3. **Aghayan E. (1984)**, Y'ndhanowr & haykakan bar'agitowt'yown /General and Armenian Lexicology/, Yerevan, YSU Publishing House.
4. **Acharyan H. (1926)**, Hayere'n armatakan bar'aran /Armenian Stem Dictionary/, Yerevan, YSU Publishing House.
5. **Avetisyan H., Ghazaryan S. (2003)**, Grabari d'er'nark /Manual of Grabar/, Yerevan, YSU Publishing House.
6. **Avetikean G., Surmelean Kh., Avgerean M. (1836-1837)**, Nor bar'girq haykazean lezowi /New Dictionary of the Armenian Language/, Venice, Printing House of St. Lazarus

7. **Khachatryan L. (2011)**, Bar'akazmakan & d'&abanakan kaghaparnery' jhamanakakic hayerenowm /Syntactic and Morphological Patterns in the Modern Armenian/, Yerevan, "Zangak-97" Publishing House.
8. **Ghazaryan R. (2000)**, Grabari bar'aran /Dictionary of Grabar/, vol. A, B, Yerevan, YSU Publishing House.

Нарине Маркосян

Словообразовательное значение второй основы каузативных глаголов

в древнеармянском языке

Заключение

***Ключевые слова и выражения:** словообразующая морфема, каузативные глаголы древнеармянского языка, вторая основа, производящие и производные основы, суффикс -ոյց (-ойц).*

Семантическая мотивированность сложных слов обусловлена значениями производящих и производных основ, носит, как правило, синхронный характер, и в некоторых случаях семантическая мотивированность сложных слов становится необъяснимой, если лексика определенного этапа развития языка переходит на следующий этап или этапы развития языка. В таких случаях семантическая интерпретация слов возможна лишь через выявление первоначальных значений этих слов. В связи с тем, что в большинстве своем части слова в древнеармянском языке сохранили свои первоначальные значения, в рамках современного языкового мышления представляется невозможным понимание словообразовательных значений огромного пласта сложных слов древнеармянского языка. Понять их словообразовательное значение можно лишь через историческую семантику.

В настоящей статье нами представлен анализ второй каузативной основы глаголов как словообразующей производящей морфемы в древнеармянском языке. Основы подобных слов также используются в качестве словообразующих морфем.

Целый ряд единиц, взятых из «Толкового словаря современного армянского языка» Э. Агаяна, таких как: **զայրացուցիչ** (возмутительный), **մեղմացուցիչ** (смягчающий), **զորացուցիչ** (укрепляющий), **զոհացուցիչ** (удовлетворяющий), **հոգնեցուցիչ** (изнурительный), **էլուզակ** (разбойник), **մածուցիկ** (вязкий), **կառուցել** (строить), **հարուցել** (вызывать), **թուլացուցիչ** (расслабляющий), **թեթևացուցիչ** (облегчающий), **փլուզել** (разрушать), **լրացուցիչ** (дополнительный), **խլացուցիչ** (оглушительный), **հանգստացուցիչ**, (успокоительный), **զայրացուցիչ** (возмутительный), **հարուցիչ** (возбуждающий), **հանգուցյալ** (покойный) и пр. – свидетельствует о том, что словообразовательное значение компонентов этих слов можно объяснить только путем интерпретации смыслов морфологических основ глаголов древнеармянского языка. Так, в древнеармянском языке каузатив **զայրացուցանել** (сердить), его вторая основа **զայրացոյց** (զայրացույց) – теперь **զայրացուցիչ** (возмутительный), **մեղմացուցանել** – **մեղմացոյց** – **մեղմացուցիչ** и т.д.

Таким образом, вторая основа **-ոյց** (**ուց**) каузативного глагола в древнеармянском языке стала основным словообразовательным компонентом для указанных слов в современном армянском языке. Семантическая мотивированность подобного рода слов может быть истолкована только с помощью древнеармянского языка путем проведения словообразовательного разбора и выявления значений их основных словообразующих морфем.

Narine Markosyan

The Word-Forming Meaning of the Second Stem of Causative Verbs in the Old Armenian

Conclusion

Keywords and expressions: *derivational morpheme, causative verbs of the Old Armenian, the second stem, derivational and derivative stems, suffix -ոյց (-oits).*

The semantic motivation of compound words is determined by the meanings of the derivational and derivative stems, it is, as a rule, of a synchronic nature, and in some cases

the semantic motivation of compound words becomes inexplicable if the vocabulary of a certain stage of language development moves on to the next stage or stages of the language development.

In such cases, the semantic interpretation of words is possible only by identifying the original meanings of these words. As most parts of words in the Old Armenian retained their original meanings, understanding the derivational meanings of the vast stratum of compound words in Old Armenian is impossible within the framework of the modern linguistic thinking. Their derivational meaning can only be understood through historical semantics.

In the present article, we have presented the analysis of the second causative stem of verbs as a word-forming, derivational morpheme in the Old Armenian. The stems of such words are also used as word-forming morphemes.

A whole series of units taken from the “Explanatory Dictionary of the Modern Armenian Language” by E. Aghayan, such as: զայրացուցիչ (outrageous), մեղմացուցիչ (softening), զորացուցիչ (strengthening), գոհացուցիչ (satisfying), հոգնեցուցիչ (exhausting), ելուզակ (robber), մածուցիկ (viscous), կառուցել (to build), հարուցել (to cause), թուլացուցիչ (relaxing), թեթևացուցիչ (alleviating), փլուզել (to destroy), լրացուցիչ (additional), խլացուցիչ (deafening), հանգստացուցիչ (calming), զայրացուցիչ (outrageous), հարուցիչ (stimulating), հանգուցյալ (deceased), etc. – is the evidence of the fact that the word-forming meaning of the components of these words can only be explained by interpreting the meanings of the morphological stems of the verbs of the Old Armenian language. Thus, in the Old Armenian language the causative is զայրացուցանել (to make angry), its second stem is զայրացոյց (զայրացույց) – now զայրացուցիչ (outrageous), մեղմացուցանել – մեղմացոյց – մեղմացուցիչ, etc.

Thus, the second stem -ոյց (ուց) of the causative verb in the Old Armenian became the main word-forming component for the aforementioned words in the Modern Armenian. The semantic motivation for such words can only be interpreted using the Old

Armenian, through the conduction of a word-forming analysis and the identification of the meanings of their main word-forming morphemes.

Նարինե Մարկոսյան - ԵՊՀ հայոց լեզվի պատմության և ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոն, ք.գ.թ., դոցենտ: ՀՊՀՏ հայագիտության ամբիոնի դոցենտ: Գիտական հետաքրքրությունները՝ գրաբար, բարբառագիտություն, հայոց լեզվի պատմություն, ժամանակակից հայոց լեզու: Հեղինակ է շուրջ 12 հոդվածի: narine.markosyan1977@mail.ru

Нарине Маркосян – ЕГУ, Кафедра истории армянского языка и общего языкознания, к.ф.н. доцент. Доцент кафедры арменоведения Ереванского государственного экономического университета. Научные интересы: грабар, диалектология, история армянского языка, современный армянский язык. Автор более 12 научных статей. narine.markosyan1977@mail.ru

Narine Markosyan - An associate professor, a candidate of philological sciences, the Chair of Armenian Language History and General Linguistics of the YSU, an associate professor of the Chair of Armenian Studies of the ASUE Scientific interests: old Armenian, dialectology, the history of Armenian language, the modern Armenian language. She is an author of about 12 articles. narine.markosyan1977@mail.ru

Խմբագրություն է ուղարկվել 03.02.2026թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 13.02.2026թ.

Հրատարակման է ներկայացվել 31.03.2026թ.